

افزایش امیدها برای تکمیل نیروگاه راغون در تاجیکستان

فرزاد رمضانی بونش

پژوهشگر و کارشناس مسائل منطقه ای

مرکز بین المللی مطالعات صلح

واژگان کلیدی: تاجیکستان ، راغون، ازبکستان، روسیه ، امریکا

ساخت نیروگاه راغون در 110 کیلومتری شمال شرق دوشنبه پایتخت تاجیکستان در زمان اتحاد شوروی بر روی رودخانه وخش آغاز شد، ولی پس از فروپاشی شوروی سابق و استقلال تاجیکستان عملیات اجرایی این پروژه در سال 1991 میلادی نیمه تمام رها شد. در سال ۲۰۰۰ جمهوری تاجیکستان برای دریافت سرمایه از سرمایه‌گذاران بین‌المللی اقدام و کار ساختمان در سال ۲۰۰۸ از سر گرفته شد ولی در سال ۲۰۱۲ متوقف گردید. اما اخیراً با بسته شدن مجرای فعلی رودخانه وخش و جاری شدن آب این رودخانه در تونل‌های فرعی، ساخت سد 330 متری نیروگاه راغون آغاز شد. نوشتار زیر به مهمترین عوامل توجه دولت تاجیکستان به ساخت نیروگاه و سد راغون در تاجیکستان و افزایش امیدها برای تکمیل راغون پرداخته است.

مهمترین عوامل توجه دولت تاجیکستان به ساخت نیروگاه و سد راغون در تاجیکستان

از دید دوشنبه تغییر اقلیم و کاهش ذخایر آب، ساخت سد و ذخیره کردن آب یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است و تلاش می‌کند تا ضمن افزایش قدرت ملی و منطقه‌ای خود از ابزار آب به عنوان اهرمی در بازی‌های سیاسی منطقه بهره گیرد. چنانچه در واقع راغون اکنون به پروژه‌ای ملی برای تاجیک‌ها بدل شده است. همچنین کشورهای منطقه آسیای مرکزی به دو گروه کشورهای بالادست یعنی قرقیزستان و تاجیکستان و پایین دست یعنی ترکمنستان، قزاقستان و ازبکستان تقسیم میشوند. کشورهای بالادست از ذخایر نفت و گاز محرومند، اما آب فراوان دارند، چنانچه تاجیکستان ۴ درصد آب جهان و ۵۳ درصد آب‌های آسیای مرکزی را دارد، اما سالانه چهار تا پنج درصد آن مورد استفاده قرار می‌دهد. در این بین یکی از راه‌های

برطرف کردن مشکل کمبود برق، ساخت نیروگاه بزرگ برق آبی راغون به عنوان نسخه حل بحران انرژی برق کشور است. این در حالی است که حدود ۷۰ درصد مردم تاجیکستان مشکل کمبود برق داشته و بحران انرژی برق هر سال بیشتر می‌شود. در این بین راغون با در صورت پایان با شش توربین ظرفیت سه نیروگاه هسته‌ای را داراست و دو توربین آن در سال ۲۰۱۸ می‌تواند بخشی از مشکل تاجیکستان را حل کند. در بعد دیگری هر چند در برنامه نخست راهبردی تا سال 2015 سه هدف راهبردی «رهایی از بن بست ارتباطی»، «تأمین امنیت غذایی» و «استقلال انرژی» را مد نظر داشت اما دست یابی به استقلال انرژی محقق نشد و اکنون استقلال انرژی با نیروگاه راغون و افزایش درآمد سرانه شهروندان تاجیک به دو هزار و 500 دلار با این طرح و دومین لایحه راهبردی ملی توسعه این جمهوری تا سال 2030 عملی تر خواهد شد. در این بین دوشنبه میتواند با تکیه بر استقلال و صادرات انرژی بر مشکلاتی پیش روی چون سو و وابستگی مطلق درآمد به کشورهای اطراف یا منابع اهدایی توسط سازمان های بین المللی، مهاجرت نیروی کار، وابستگی شدید به انرژی و.. غلبه کند. علاوه بر این تاجیکستان از نخستین سالهای کسب استقلال، همکاری‌های منطقه‌ای به خصوص با کشورهای همسایه را یکی از اولویتهای مهم سیاست خارجی خود تعیین کرده و می‌کوشد با موقعیت ویژه جغرافیایی به عنوان منبع انرژی و تولید برق و افزایش قدرت هیدروپولتیک باشد. بنابراین اکنون نیروگاه راغون فرصت خوبی برای توسعه اقتصاد منطقه ای در چارچوب کاسا هزار میداند. (بدون راغون عملا صادرات برق به پاکستان، افغانستان، آسیای جنوبی و... غیر عملی است) لذا در واقع امیدوار است ضمن تأمین برق مورد نیاز خود بخشی از آن را به کشورهای همسایه صادر کند.

افزایش امیدها برای ساخت راغون در تاجیکستان

کاهش فشار ازبکستان: در سالهای گذشته تاشکند شرکت روسی «روسال» را از تکمیل نیروگاه «راغون» منصرف کرد و بهانه‌های مختلفی مثل تهدیدات زیست محیطی، قرارگرفتن بر روی گسل زلزله، بحران آب و احتمال رخ دادن حوادث پیش بینی نشده طبیعی، تهدید جان مردمان منطقه را مطرح

کرد و تلاش کرد بر سر راه ساخت نیروگاه‌های مذکور مانع تراشی کند و حتی تهدید کرد اگر این سد ساخته شود، بر ضد تاجکستان اقدام نظامی خواهد کرد. در همین راستا هم نخست‌وزیر ازبکستان در تابستان گذشته با ارسال پیامی به همتای تاجیک خود از برنامه ساخت نیروگاه «راغون» توسط تاجیکستان بر روی رودخانه‌های فرامرزی ابراز نگرانی کرد. اما پس از مرگ اسلام کریم اف، رئیس‌جمهور ازبکستان به نظر موضعگیری سرسختانه این کشور در مورد سد راغون نرم‌تر شده است. چنانچه با وجود نگاه بسیاری بر تداوم رویکرد رئیس‌جمهور موقت «میرضیایف» در راه کریم اف رویکردهایی چون اعلام عفو عمومی، دعوت از ناظران غربی برای حضور در انتخابات ریاست جمهوری (14 آذر ماه سال 1395)، تشدید تبادل هیئت‌ها بین ازبکستان و تاجیکستان، لغو ویزا برای ساکنان مناطق مرزی بین دو کشور، عدم طرح نیروگاه برق آبی راغون در سخنرانی امسال وزیر امور خارجه ازبکستان در نشست مجمع عمومی سازمان ملل (برخلاف سالهای 2013، 2014 و 2015) بیانگر حرکت تاشکند به سوی بهبود روابط با همسایگان است. در این میان باید توجه داشت که هر چند کریم اف با چهار کشور همسایه خویش در آسیای مرکزی روابط متشنج داشت، اما نوعی کاهش تنش میان تاشکند و دوشنبه در سیاست ریاست‌جمهور موقت ازبکستان درباره بهبود روابط این کشور با همسایگان آغاز شده و این بهبود میتواند به کاهش تنش و تمرکز بیشتر دوشنبه به ساخت راغون کمک کند.

افزایش تلاش‌های برای طرح کاسا هزار و ارتباط بیشتر با سد راغون: در واقع هدف تاجیکستان تولید انرژی برق برای خود و فروش به افغانستان و پاکستان بر اساس طرح کاسا هزار (که بخشی از طرح ایجاد بازار منطقه‌ای آسیای مرکزی و آسیای جنوبی است) و با تحقق آن برق از تاجیکستان و قرقیزستان به افغانستان و پاکستان منتقل می‌شود. در این میان ساخت خط کاسا هزار و ساخت نیروگاه برق آبی راغون پیوندی ناگسستنی یافته است و عملاً بدون راغون کاسا هزار چندان سودمند نیست. لذا واردکنندگان برق در کاسا هزار افغانستان و پاکستان که با کمبود انرژی برق روبرو هستند عملاً مخالفتی با ساخت راغون ندارند. به علاوه هر چند در سالهای گذشته تاشکند با رایزنی با کشورهای و بازیگران

بین المللی از به نتیجه رسیدن همکاری آنها با تاجیکستان جلوگیری میکرد، اما نشست چهار جانبه روسای جمهور روسیه، پاکستان، افغانستان و تاجیکستان در شهر دوشنبه، و پشتیبانی از طرح کاسا هزار در کنار نظر همراه بازیگران دیگر جهان چون چین و امریکا به این طرح به نوعی کاهش دامنه مخالفت با راغون نیز هست. در این بین اگر هر کیلوات ساعت برق نیروگاه برق آبی راغون در طرح کاسا هزار، 9 سنت قیمتگذاری شود، امکان جبران هزینه مالی ساخت راغون در سه سال وجود دارد لذا دوشنبه در کنار امضا قرارداد با شرکت ایتالیایی «Salini Impregilo» با تکیه بر بازگشت سرمایه در حال مذاکره با بانک رشد اسلامی، بانک رشد آسیا، بانک رشد و بازسازی اروپا، بانک سرمایه گذاری زیربنایی آسیا و بانک رشد اورآسیا است تا سرمایه های بیشتری را برای بخش های دیگر سد تا ساختمان کامل نیروگاه راغون تا 13 سال دیگر جذب کند.

در بعد دیگری هر چند در گذشته عدم همکاری نهاد های غربی و جهانی برای تکمیل سد وجود داشت و سیاسی شدن ساخت راغون و مخالفت ازبکستان با ساخت این سد و نیروگاه تاثیراتی بر ساخت این نیروگاه داشت، اما تکیه دوشنبه بر بررسی فنی و اقتصادی راغون و عدم اثبات ادعاهای ازبکستان در زمینه پیامدهای منفی اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی نیروگاه راغون، در کنار تاکید بر پایان 70 درصدی کارهای ساختمانی نیروگاه، آب گیری تدریجی و در مدت 15 سال و توجه بیشتر بانک جهانی برای پرداخت سرمایه جهت تکمیل نیروگاه موجب فراهم تر شدن بسترهایی برای تکمیل راغون شده است

رویکردهای داخلی و منطقه ای دوشنبه و جلب نظر بازیگران متعدد: در گذشته بسیاری از احزاب سیاسی تاجیکستان، از جمله حزب نهضت اسلامی، حزب سوسیال دمکرات و حزب سوسیالیستی از طرح راغون پشتیبانی کرده و اکنون نیز آغاز ساخت سد نیروگاه راغون با استقبال مخالفان سیاسی خارج از کشور روبرو شده است. همچنین در ماه های گذشته توافق نامه همکاری استراتژیک قزاقستان و تاجیکستان امضا شد و بهبود مکانیزم جلسات بین قزاقستان و تاجیکستان در بالاترین سطوح، ممنوعیت استفاده زور یا تهدید در برابر یکدیگر، گسترش همکاری های قزاقستان و تاجیکستان در زمینه های نظامی و فنی، تجاری و اقتصادی فراهم شد. در

بعد دیگری با وجود کناره گیری های قبلی بازیگرانی چون چین، امریکا و روسیه از پشتیبانی و یا سرمایه گذاری در راغون به نظر میرسد اکنون نگاه های نوینی در مورد مشارکت و یا حمایت از راغون در بین بازیگرانی چون اتحادیه اروپا شکل گرفته است و این امر بهترین زمان برای توجه دوشنبه به تکمیل راغون است.